

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ- СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Дрогобич 2005

СПОРТ ДЛЯ ВСІХ У ЄВРОПІ: ЗАСАДИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Дутчак М. В.

*Державний комітет України з питань
фізичної культури і спорту, м. Київ*

Європейський вибір України – це орієнтир на поступову інтеграцію у європейське співтовариство у політичному, економічному та соціальному аспектах. Він покликаний стати базисом розбудови державної незалежності України та руху до стандартів реальної демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, верховенства прав і свобод громадян.

Аналіз результатів опитування, проведеного у травні 2003 року за авторською методикою, свідчить, що лише 10% населення України старше 16 років охоплено регулярною спортивною діяльністю. А ще 10% наших співгромадян мають випадкові та епізодичні відповідні заняття. Практично кожен другий із зазначених респондентів самостійно використовує фізичні вправи. Під керівництвом тренера або інструктора в спортивних клубах, фітнес-центрах зі сплатою наданих послуг займається 4% населення, а без сплати – 2%. Лише кожен п'ятидесятий з наших співгромадян долучається до участі в спортивних змаганнях загальнодоступного характеру. Фізична пасивність характерна для більшості людей працездатного та похилого віку (відповідно 84-86% та 95-97%).

За наведеними показниками Україна суттєво поступається середньоєвропейським показникам (практично кожен другий європеєць долучається до занять спортом, а у Фінляндії – 82 %, Швеції – 70 %, Великобританії – 66 % населення [6]).

Формування нових орієнтирів стратегії розвитку масового спорту в Україні потребує вивчення та узагальнення надбань зарубіжних наукових шкіл, законодавчих та нормативних актів європейських країн, практичного досвіду роботи з розвитку спорту для всіх у різних державах континенту. З цією метою протягом 1998 – 2004 років проаналізовано відповідні матеріали, проведено опитування керівників та представників Комітету розвитку спорту Ради Європи, міністерств, які координують розвиток спорту у своїх країнах, здійснено ознайомлення з практикою відповідної роботи на місцях у Франції, Німеччині, Італії, Польщі, Литві, Болгарії.

У 60-х роках минулого століття в Європі назріла необхідність проведення якісних змін у спорті. Це було зумовлено наступними чинниками:

виникнення нових видів зброї масового знищення, як наслідок – у фізичному вихованні зменшується роль військового спрямування, яке до цього весь час домінувало;

зростання негативного впливу на здоров'я людини гінодинамії через автоматизацію виробництва, підвищення комфортності транспортних засобів, побутової техніки, комунальних послуг, а це в свою чергу актуалізувало залучення широких верств населення до занять спортом оздоровчого характеру під час дозвілля;

спортом до зазначеного періоду здебільшого займались лише юнаки та молоді чоловіки, а жінки, інваліди, пенсіонери, соціально незахищені громадяни (емігранти, безробітні та інші) були позбавлені такої можливості, що суперечило загальним процесам розвитку цивілізації та не відповідало основним положення Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року;

розвиток економіки в багатьох країнах Європи після другої світової війни досяг такого рівня, який дозволяв значно збільшити обсяги інвестувань у покращення якості життя співгромадян.

Зазначені передумови сприяли зародженню у європейській спортивній системі масового руху “Спорт для всіх”. Відповідна концепція була сформульована Радою Європи у 1966 році як довгострокова спортивна програма. Головною метою цієї програми визначено створення умов – чоловікам і жінкам, представникам усіх вікових груп – для підтримки фізичного і психічного рівня розвитку, необхідного для життя, а також захисту людства від виродження [4].

У 1975 році на першій конференції європейських міністрів, які відповідають за спорт, прийнято Європейську хартію спорту для всіх. Вона роком пізніше була схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи. В Хартії зафіксовано такі основні принципи:

- право на участь у спортивному житті;
- гуманістичний і соціокультурний розвиток;
- співробітництво офіційних осіб і добровольців;
- самозахист спорту від експлуатації;
- доступність спортивних споруд для рекреаційних цілей;
- необхідність підготовки кваліфікований кадрів на всіх рівнях.

Спорт для всіх став на той час в західній Європі продуктом політичної культури, увібравши цінності демократизації та плюралізму [3]. В колишньому Радянському Союзі вважали, що нема потреби створювати умови для розвитку спортивного руху під лозунгом “Спорт для всіх”, оскільки

право на активний відпочинок і заняття спортом гарантовано самим соціалістичним суспільним устроєм [2]. А директор Департаменту розвитку спорту Ради Європи Д. Уолкер [7] зазначає, що до кінця 80-х років минулого століття спортивна політика країн соціалістичної орієнтації була пов'язана, за невеликим винятком, виключно з "показовим" спортом та з досягненням успіху у спорті вищих досягнень, чемпіонатах світу та Олімпійських іграх. Масові змагання, такі як спартакіади, де існували елементи деякої примусовості та демонстрації досягнень "режиму", були повною протилежністю спорту для всіх.

У 1992 році у зв'язку з великими змінами, які відбулись у країнах центральної і східної Європи, на сьомій конференції європейських міністрів, які відповідають за спорт, було прийнято Європейську спортивну хартію та Кодекс спортивної етики. Ці два документи визначають базові підходи та принципи розвитку на континенті спорту для всіх. Зокрема, стаття 4 Хартії забороняє дискримінацію людей за будь-якою ознакою у їх доступі до занять спортом. Стаття 6 "Удосконалення системи залучення до спорту" проголошує:

1. Заняття спортом з метою проведення дозвілля або отримання задоволення, зміцнення здоров'я або підвищення спортивної майстерності повинні заохочуватись серед усіх груп населення шляхом надання відповідних споруд і програм усіх типів, а також послуг кваліфікованих інструкторів та керівників.

2. Створення умов для фізичних вправ на робочому місці повинно розглядатися як складова частина збалансованої політики у сфері спорту.

У Кодексі спортивної етики зафіксовано право дітей та молоді брати участь та отримувати задоволення від участі у спорті. У ньому також висувається ідея "заохочення дітей до винайдення їх власних ігор за їх власними правилами". Разом з цим Кодекс вимагає від спортивних організацій "встановити систему, яка заохочувала б чесну гру та персональний рівень досягнень".

У проекті Конституції Європи в розділі 4 "Освіта, професійне навчання, молодь і спорт" підкреслюється важливість соціальної та освітньої функції спорту. З поміж цілей діяльності Європейського Союзу вказується на розвиток європейського співробітництва у спорті шляхом досягнення справедливості у змаганнях та сприяння співпраці між спортивними організаціями, а також взаємодії спортсменів, особливо молодих.

Отже, в Європі сформовано основоположні засади розвитку спорту для всіх, на основі яких у кожній окремій країні з урахуванням територіальних та соціальних особливостей, власного досвіду, традицій і ментальності формуються національні моделі розвитку масового спортивного руху.

Нами проведено спеціальне дослідження, спрямоване на вивчення таких моделей у низці європейських країн. Далі зупинимось на прикладі Німеччини. У середині 50-х років минулого століття у цій державі лише один із десяти співгромадян займався спортом. Це було в основному молоді люди, переважно юнаки і чоловіки. Як відзначає E. Dienstl [5] два покоління тому заняття спортом з оздоровчою метою вважались в Німеччині абсурдною ідеєю.

Завдяки ж концепції спорту для всіх за останні пів століття у декілька разів зросла кількість населення Німеччини, яке охоплено заняттями спортом. Зараз більше 70% громадян різних вікових груп та соціального положення беруть активну участь у спортивній діяльності (найбільш популярні види – плавання, ходьба, біг підтюпцем, велоспорт, фітнес, боулінг, футбол, теніс). Домінуючим мотивом занять є забезпечення активного, повноцінного дозвілля та зміцнення здоров'я. Приблизно третина з осіб, які займаються спортом, здійснюють це самостійно. Спортивні клуби охоплюють три чвертей громадян, які надають перевагу груповим формам спортивної діяльності, а решту – прибуткові спортивні організації [8].

Німецький шлях до спорту для всіх базується на п'яти принципах:

1. Відкритості.
2. Різноманітності.
3. Порівнянності.
4. Публічності.
5. Співробітництва [5].

Принцип відкритості передбачає доступність спортивної діяльності для широких верств населення, залучення до неї без примусу і будь-якого тиску. Основний акцент робиться на користі рухової активності для здоров'я, пізнання свого тіла, знайомства з новими людьми. Заклики і спортивні компанії під гаслом "Будьте здорові", "Не старійте разом зі спортом", "Чому би не зайнятися знову плавання?", "Грайте знову", "Спорт – це добре для Німеччини" та інші набули великої популярності. Така відкритість спорту забезпечує постійне зростання чисельності та підвищення ефективності діяльності Німецького спортивного союзу і його асоційованих членів.

Принцип різноманітності. Розвиток спорту для всіх потребує постійного пошуку нових видів рухової активності. За останніх 50 років в Німеччині вдвічі збільшилась їх кількість. Вказаний принцип лежить в основі популярних змагань, ігор оздоровчого характеру, відомих під назвою "Challenge Day", які щорічно проводяться серед міст Німеччини.

Принцип порівнянності. У спорті вищих досягнень молоді люди виборюють очки, демонструють максимальні результати на регіональних,

національних та міжнародних змаганнях, стають відомими як переможці або як переможені. У спорті для всіх використовується комплекс показників з урахуванням різних фізичних можливостей його учасників.

Принцип публічності. В Німеччині останні десятиріччя вулиці і майдани почали широко використовувати для масового спорту. Це привело до створення та популяризації ігрових фестивалів. Перший з таких фестивалів відбувся в 1978 році у центральному парку міста Ессена, в якому взяло участь більше 20 тисяч городян. Зараз “Фестивалі спорту” на міських майданах, вулицях, у парках та інших місцях відпочинку населення включаються в календарі масових спортивних заходів практично усіх міст Німеччини.

Німецький спортивний союз є першою великою організацією, яка ще з 1970 року використовує можливості реклами в неприбуткових цілях через безоплатне розповсюдження плакатів, оголошень, популярних даних про здоровий спосіб життя та соціальні цінності рухової активності. Це дозволило перетворити спорт для всіх в унікальний соціальний феномен. Вартість рекламних послуг, наданих за рахунок спонсорства та пожертвувань, починаючи з першої компанії по сьогодні оцінюється експертами більше як у 350 мільйонів євро.

Масовий спорт в Німеччині має позитивний вплив на економіку. Приблизно два відсотки від усіх витрат німців припадає на спортивний сектор, в якому, до речі, задіяно біля 700 тисяч працівників. W. Weber, C. Schnieder, N. Kortlüke, B. Horak [8] вказують, що 1,4 % загального національного продукту в Німеччині надходить зі спорту. У свою чергу на спорт спрямовується півтора відсотка державного бюджету і три відсотка регіональних бюджетів. Розмір сприяння спорту на базовому рівні складає, як правило, від 2 до 8 % загального комунального бюджету [1].

Принцип співробітництва. У майже 90 тисячах німецьких спортивних організацій, членами яких є біля 30 мільйонів громадян, безоплатно працює більше трьох мільйонів волонтерів. На оплату їх послуг необхідно було б витратити щорічно декілька мільйонів євро. А це призвело б до суттєвого збільшення членських внесків і негативно позначилось би на масовості занять. Отже, без добровольців спорт для всіх є неможливим. В Німеччині та інших європейських країнах інтенсивно розробляються та використовуються механізми заохочення осіб, які витрачають свій час на добровільних засадах для впровадження спорту в повсякденне життя співгромадян.

1. Гуськов С.И., Соколов А.С. Местные органы власти и спорт. – М.: “Полиграфсервис”, 1998. – 223 с.

2. Дивина Г.В. О социальной сущности компании "Спорт для всех" в капиталистических странах Западной Европы // Теория и практика физической культуры. – 1985. – № 9. – С. 58-61.
3. Исаев А.А. Спортивная политика России. – М.: Советский спорт, 2002. – 512 с.
4. Рэнсон Р. Спорт для всех: новые и старые формы культуры движения // "Спорт для всех" – международный журнал спортивной информации. – 1999. – № 1-2. – С. 21-23.
5. Dicnstl E. The German route to Sport for all // Making sport attractive for all, proceedings book / XVI European Sports Conference, Dubrovnik, September 24-26, 2003. – Zagreb: Ministry of Education and Sport of the Republic of Croatia, 2003. – P. 39 – 43.
6. COMPASS 1999. A project seeking the co-ordinated monitoring of participation in sports in Europe. – London: UK Sport. – P. 34-35.
7. Walker G. How to include as many people as possible? // Making sport attractive for all, proceedings book / XVI European Sports Conference, Dubrovnik, September 24-26, 2003. – Zagreb: Ministry of Education and Sport of the Republic of Croatia, 2003. – P. 21 – 25.
8. Weber W., Schnieder C., Kortlüke N., Horak B. Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports. – Schorndorf: Hofmann, 1995. – S. 14 – 26.

Резюме. Звернуто увагу на суттєве відставання України від середньоевропейських показників охоплення населення загальнодоступним спортом. Проаналізовано передумови започаткування у Європі масового руху "Спорт для всіх". Розглянуто етапи становлення нормативно-правих засад розвитку масового спорту на континенті. На прикладі Німеччини вказано на основні тенденції становлення та реалізації політики спорту для всіх у Європі.

Summary. The author paid the attention to essential lagging behind from the middle European indicators of involving the population in the accessible mass sport. It was analyzed the grounds of founding the mass movement "Sport for all" in Europe. It was considered the forming stages of juridical grounds of the mass sport development on the continent. As an example the basic tendencies of the forming and realization of the policy on "Sport for all" in German were pointed out.